

Jouni Helin

Yhteiskuntapolitiikan opiskelija
Jyväskylän yliopisto



Ilmastonmuutos, siirtolaisuus ja globaalin hallinnan haasteet

Asiasanat: ilmastonmuutos, siirtolaisuus, muuttoliike, globaali hallinta.

Ilmastotutkijoiden keskuudessa vallitsee laaja konsensus siitä, että ihmisen toiminnasta johtuva kasvihuonekaasupitoisuuden lisääntyminen maapallon ilmakehässä aiheuttaa globaalia ilmaston lämpenemistä. Ilmaston lämpenemisen vaikutukset maapallon fyysiseen ympäristöön ja ekosysteemeihin saattavat tulevaisuudessa laukaista merkittäviä väestöjen muuttoliikkeitä.

Joidenkin arvioiden mukaan saasteet, maaperän pilaantuminen, kuivuus ja erilaiset ympäristökatastrofit pakottavat vuosittain jopa 25 miljoonaa ihmistä etsimään uusia asuinseutuja. Oxfordin yliopiston professori Norman Myers on esittänyt, että vuoteen 2050 mennessä maailmassa voisi olla jopa 200 miljoonaa ympäristössä tapahtuneiden muutosten johdosta siirtynyttä ihmistä.

Tällaisia tarkkoja arvioita ympäristösiirtoilaisten lukumäärästä on kritisoitu metodologisesti kyseenalaisiksi. Lisäksi niitä on arvosteltu siitä, etteivät ne ota huomioon muuttoliikkeiden taustalla olevia monimutkaisia sosiaalisia, taloudellisia, kulttuurisia ja poliittisia tekijöitä. Ympäristösiirtolaisten määriä ennustaneet tutkijat tunnistavat itsekkin arvioidensa osittaisen puutteellisuuden, mutta näkevät määrien esittämisen tarpeellisena keskustelun herättämiseksi. Vaikka lukumäärästä kiistellään ja empiriistä todistusaineistoa on vaikea kerätä, tutkijat ovat kuitenkin melko yksimielisiä siitä, että ilmastonmuutos tulee joko suoraan tai epäsuorasti lisäämään siirtolaisten määrää merkittävästi.

Ilmastosiirtolaisuus – globaali yhteiskuntapoliittinen kysymys

Tutkin kandidaatin tutkielmassani systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla sitä, millaisia haasteita ilmastosiirtolaisuus voisi asettaa kansainvälisellä tasolla. Miksi ilmastonmuutoksesta johtuva siirtolaisuus tulisi nähdä globaalina yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä, joka vaatii kansainvälisen yhteisön vastuunkantoa?

Ensinnäkin, ilmaston lämpenemistä kiihdyttävät ilmansaasteet eivät kunnioita valtioiden välisiä rajoja. Niiden vaikutukset tuntuvat kaikkialla maapallolla riippumatta siitä, missä ne on tuotettu, tai kenen toimesta. Toisaalta riskit eivät jakaudu tasaisesti. Äärimmäiset sääilmiöt, merenpinnan nousu sekä kuivuuden ja eroosion lisääntyminen vaikuttavat eniten maailman köyhimmillä alueilla, joilla elinkeinot ja ympäristö ovat herkimmin haavoittuvia ja resurssit sopeutumiseen heikoimmat. Tällaisilla alueilla, kuten Etelä-Aasiassa ja Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, elää yhteensä kaksi miljardia ihmistä, jotka ovat äärimmäisen haavoittuvassa asemassa. Suurimmat uhat kohdistuvat terveyteen, ruokaturvaan, maanviljelyyn ja puhtaan veden saantiin. Elinympäristön muuttuessa ihmiset voivat joko pyrkiä sopeutumaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin tai vaihtoehtoisesti heidän täytyy etsiä uusi asuinseutu. Laaja muuttoliike voi myös johtaa muun muassa konfliktien, globaalin köyhyyden ja eriarvoisuuden sekä uusien ympäristöongelmien lisääntymiseen.

Hyvinvoinnin (*well-being*) taso vaikuttaa yksilöiden ja yhteiskuntien mahdollisuuksiin sopeutua ilmastonmuutoksen vaikutuksiin. Mitä heikommassa asemassa yksilö on, sitä haavoituvampi hän on ympäristössä tapahtuville muutoksille. Heikommassa asemassa olevilla on myös pienimmät valmiudet vaihtaa asuinalueita. Sosioekonomiset tekijät vaikuttavat lisäksi ihmisten mahdollisuuksiin palata takaisin entisille asuinseuduilleen tilanteen normalisoiduttua. Esimerkiksi New Orleansissa on havaittu, että monet taloudellisesti heikommassa asemassa olevat, erityisesti afroamerikkalaiset, eivät ole kyenneet palaamaan takaisin kotiseuduilleen hurrikaani Katrinnan jälkimainingeissa.

Vaikka ilmastonmuutoksen yhteys muutoliikkeisiin ei olekaan yksiselitteinen, laajalla muuttoliikkeellä on globaalin tason vaikutuksia huolimatta siitä, mitkä ovat sen taustatekijöitä. Maailman köyhimmät ihmiset eivät ole hyötynneet siitä vuosikymmeniä jatkuneesta talouskasvusta, joka on osaltaan kiihdyttänyt ilmastonmuutosta. Ja vaikka köyhimpien maiden osuus kasvihuonekaasupäästöistä on pienin, kärsivät ne kaikkein voimakkaimmin ilmastonmuutoksen haitoista. Tästä syystä vauraiden teollisuusmaiden tulisi kantaa suurin, jos ei laillinen, niin ainakin moraalinen vastuu ilmastosiiirtolaisten suojelusta.

Ilmastosiiirtolaisuuden globaalit haasteet

Ilmastonmuutokseen liittyvän siirtolaisuuden asettamat haasteet voi jakaa esimerkiksi oikeudellista asemaa koskeviin, institutionaalsiin, taloudellisiin ja liikkuvuuteen liittyviin haasteisiin.

Vaikeus osoittaa yksiselitteinen yhteys ilmastonmuutoksen ja siirtolaisuuden välillä tekee ilmastosiiirtolaisten oikeudellisen aseman turvaamisesta haasteellista. Yksikään kansainvälinen pakolaissopimus ei tällä hetkellä huomioi ympäristössä tapahtuneiden muutosten johdosta siirtyviä ihmisiä. Ilmastosiiirtolaiset nauttivat muiden siirtolaisten tavoin yleisten ihmisoikeuksien suojaa, mutta mitään maata ei voida velvoittaa ottamaan heitä vastaan.

Ilmastonmuutoksen ja siirtolaisuuden moniselitteinen yhteys ei kuitenkaan poista tarvetta suojella siirtyviä ihmisiä. Yleisesti ottaen ilmastosiiirtolaisten oikeudellinen asema kansainvälisellä tasolla on hyvin heikko ja legitiimin määritelmän puuttuessa tehokkaan suojelun järjestäminen on vaikeaa. Siirtyvien ihmisten oikeudellinen asema paranisi, jos ilmastosiiirtolaisuus kyettäisiin määrittelemään kansainvälisesti sitovan sopimuksen puitteissa. Vaihtoehtona voisi olla esimerkiksi kokonaan uuden ilmastosiiirtolaisia koskevan sopimuksen solmiminen tai jonkin olemassa olevan pakolaissopimuksen laajentaminen siten, että

se koskisi myös ympäristössä tapahtuneiden muutosten johdosta siirtyviä ihmisiä. Kansallisvaltioiden pyrkimykset säilyttää siirtolaisuuden hallinta kansallisella tasolla voi kuitenkin hankaloittaa ilmastosiiirtolaisia koskevan sopimuksen ratifioimista.

Pakolaisista vastaavaa Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestöä lukuun ottamatta ihmisten liikkuvuutta globaalilla mandaatilla hallinovia kansainvälisiä instituutioita ei ole. Joillakin kansainvälisillä järjestöillä, kuten IOM, ILO ja GMG, on osittaisia vastuita kansainvälisen siirtolaisuuden hallinnassa, mutta Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestöön verrattavissa olevaa sitovuutta ne eivät ole kyenneet muodostamaan.

Ilmastosiiirtolaisista yksiselitteisesti vastaavan kansainvälisen instituution puuttuminen on johtanut siihen, ettei kukaan kannu vastuuta ilmastonmuutoksen vuoksi siirtyvien ihmisten suojelemisesta. Ilmastonmuutoksen ja siihen liittyvän siirtolaisuuden institutionaalinen kehys on sirpaloitunut ympäristö-, siirtolais- ja humanitäärinen järjestöjen kesken. Toisaalta voidaan ajatella, että ilmastosiiirtolaisuus on niin laaja ilmiö, ettei yksittäinen instituutio kykenisikään siitä vastaamaan. Humanitaarisilla avustajajärjestöillä on kapasiteettia ympäristökatastrofien välittömään jälkihoitoon, mutta taloudelliset ja henkilöstöön liittyvät resurssit eivät ole riittävällä tasolla pitkäkestoisen suojelun turvaamiseksi.

Euroopan unioni on merkittävä toimija kansainvälisessä siirtolaispolitiikassa, mutta sen sisällä on käyty hyvin vähän keskustelua ilmastonmuutokseen liittyvistä muuttoliikkeistä. Muutamat poliittiset ryhmät ovat nostaneet esiin laajamittaisen muuttoliikkeen mahdollisuuden, lähinnä Pohjois-Afrikan maista kohti Eurooppaa, kiinnittääkseen huomiota potentiaalisen humanitäärin kriisin vaaraan. Uhkakuvien maalailulla saattaa kuitenkin olla päinvastaisia vaikutuksia, kuin niiden esittäjät ovat tarkoittaneet. Riskinä on, että ilmastosiiirtolaisuus nähdään pelkkänä uhkana ja sisäisen turvallisuuden asiana, jolloin vahvistetaan rajavalvontaa, ja samalla huomio kääntyy pois tärkeistä kehitysyhteistyö- ja sopeuttamisohjelmista.

Olemassa olevien instituutioiden vahvuus tai heikkous voivat olla merkittäviä tekijöitä myös muuttopäätöksen taustalla. Kansainvälistä siirtolaisuutta hallinnoivat instituutiot kärsivät kansallisella tasolla yleensä rahoituksen ja henkilökunnan puutteesta. Maahantulopäätösten käsittely on monissa maissa ruuhkautunut ja rajoittaa täten myös oikeutetusti siirtyvien ihmisten liikkuvuutta. Pitkittyneet käsittelyajat ja rajavalvonnan pienet resurssit rohkaisevat samalla maahantulon laittomia reittejä pitkin.

Suurin osa muuttoliikkeestä toteutuu todennäköisesti valtioiden sisällä. Tällöin tulisi varmis-

taa, ettei siirrytä kohti korkeamman riskin alueita, kuten urbaaneja rannikkokaupunkeja. Suuret muuttomäärät asettavat haasteita myös ilmasto-siirtolaisia vastaanottaville maille, erityisesti köyhille kehitysmaille, joilla on heikot taloudelliset resurssit sekä vajavainen institutionaalinen kapasiteetti vastata siirtolaisten tarpeisiin.

Ilmastosiirtolaisten onnistunut uudelleensijoittaminen vaatisi mittavia taloudellisia resursseja, mutta sen lisäksi, että rahoitus on alimitoitettua, myös sen kohdentamisessa ja myöntämisessä voi esiintyä ongelmia. Sopeutuminen, uusien elinkeinojen löytäminen ja sosioekonomisen aseman turvaaminen ovat erityisen tärkeitä, jotta ilmastopakolaisista ei tulisi entistä köyhempiä ja sosiaalisesti syrjäytyneitä. Riittävien taloudellisten resurssien kohdentaminen vaatisi kuitenkin luopumista kylmän sodan aikaisesta kilpailuasetelmasta. Valtiot sijoittavat valtavia summia sotavälineisiin sen sijaan, että ne sijoittaisivat keinoihin, joilla parannetaan ihmisten perusturvallisuutta ja ehkäistään konflikteja.

Taloudellisten resurssien niukkuuden johdosta on tärkeää käyttää olemassa olevia varoja tehokkaasti alueellisilla tasoilla. Kansainvälinen ilmastorahoitus on tavallisesti kanavoitu kansallisten rahoitusjärjestelmien kautta, mutta tällainen ylhäältä-alas ohjautuva malli ei huomioi mahdollista marginaaliryhmien ja hallitusten välistä antagonismia. Rahoituksen kohdentamisessa piilee varsinkin köyhemmissä ja epävakaisissa maissa poliittisen opportunistin ja virka-aseman väärinkäytön vaara, jolloin on mahdollista, että vain pieni osa rahoituksesta tavoittaa ne haavoittuvat yhteisöt, joille se on alun perin tarkoitettu.

Siirtyminen sopeutumisen muotona

Edellä kuvatut haasteet kertovat siitä, ettei ilmastonmuutoksen aiheuttamiin muuttoliikkeisiin olla varauduttu kansainvälisellä tasolla. Suurimmat panostukset globaalin hallinnan tasolla ovat toistaiseksi kohdistuneet ilmastonmuutoksen hillintään ja sen vaikutuksiin sopeutumiseen. Miksi kansainvälinen yhteisö ei sitten ole kunnolla varautunut ilmastonmuutoksesta aiheutuvaan siirtolaisuuteen?

Yksi mahdollinen vastaus on se, että siirtolaisuus nähdään ilmastonmuutoksen sopeutumisen ja hillinnän epäonnistumisena. Kuten Susanne Meldekin esitti Migrations and Environmental Change seminaarin yhteydessä, muuttaminen uusille alueille tulisi pikemminkin nähdä yhtenä sopeutumisen muotona ilmastonmuutoksen uhkia vastaan. Koska vaikuttaa todennäköiseltä, että ilmaston lämpenemistä ei kyetä enää täysin estämään, muuttaminen uusille alueille voi olla joidenkin ihmisten kohdalla ainoa vaihtoehto selviytyä. Siksi muuttamista itsessään ei tulisi kukaan nähdä ongelmana, vaan osana ratkaisua. Jos siirtymiseen pois riskialueilta suhtauduttaisiin yhtenä sopeutumisen muotona, voisi kansainvälinen yhteisö myös ohjata entistä suurempia voimavaroja ilmastosiirtolaisuuden asettamien haasteiden ehkäisemiseksi.

<http://kauppa.siirtolaisuusinstituutti.fi/>

Arno Tanner & Ismo Söderling (toim.)

Venäjänkieliset Suomessa Huomisen suomalaiset



Venäjänkielisiä asuu tällä hetkellä maassamme noin 72 000. Venäläiset ovatkin tällä hetkellä selvästi suurin vieraskielinen vähemmistömmme.

Maahanmuuttoon monipuolisesti perehtyneiden dosenttien toimittama kirja tuo esiin kokeneiden pitkän linjan Venäjä-tutkijoidemme näkemyksiä Suomen venäjänkielisten ilonaiheista ja kipupisteistä. Kirja valottaa venäjänkielisten väestöllisiä tunnuspiirteitä, Venäjältä Suomeen muuton historiallisia lähtökohtia sekä kotoutumiseen liittyviä onnistumisia ja haasteita.

Kirja tarjoaa tutkittua tietoa Venäjältä tulleista siirtolaisista poliitikoille, virkamiehille, akateemiselle maailmalle, medialle sekä asiasta kiinnostuneille kansalaisille.

Julkaisuja 3. Siirtolaisuusinstituutti 2016. 208 s.

Hinta 20 €
+ toimituskulut